

การพัฒนาแบบนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนกรณีศึกษา
ชุมชนตำบลบ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด
Development of an Eco-Museum Model for Community-based Tourism:
A Case Study of Chang Thun Sub-district, Borai District, Trat Province

นิศิรา กายราศ*¹ อำนาง เย็นสบาย² วิรุณ ตั้งเจริญ³ และผดุง พรหมมู⁴

¹คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

²วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

³คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

⁴ศูนย์พัฒนาทุนมนุษย์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

Nisira Kayaras*¹ Amnart Yensabai² Wiroon Tungcharoen³ and Phadung Prommoon⁴

¹Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University

²Bodhivijjalaya College, Srinakharinwirot University

³Faculty of Fine Arts, Srinakharinwirot University

⁴Human Capital Development Centre, Suan Dusit University

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อ 1) ศึกษากระบวนการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑที่บ้านช้างทูน อำเภอ บ่อไร่ จังหวัดตราด 2) พัฒนาเป็นต้นแบบนิเวศพิพิธภัณฑใหม่เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน โดยอาศัยวิธีวิจัยเชิงคุณภาพทั้งการสังเกตแบบมีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก และการจัดการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนของบ้านช้างทูนมีความแตกต่างจากนิเวศพิพิธภัณฑในยุโรปและในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ออกในหลายด้าน ได้แก่ ประการแรก การมุ่งเน้นการสะสม “ความคิด” (จัดแสดงภูมิปัญญาท้องถิ่น) มากกว่า “วัตถุ” (การจัดแสดงโบราณวัตถุหรือโบราณสถาน) ประการที่สอง ชุมชนเป็นตัวแสดงหลักในกระบวนการพัฒนาและบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑไม่ใช่หน่วยงานของรัฐ และประการที่สาม การมุ่งเน้นความเชื่อมโยงระหว่างนิเวศพิพิธภัณฑและการท่องเที่ยว เพื่อสร้างสมดุลระหว่างความจำเป็นทางเศรษฐกิจของชุมชนและเป้าประสงค์ของการอนุรักษ์

คำสำคัญ: นิเวศพิพิธภัณฑ การท่องเที่ยวโดยชุมชน ชอง-ซัมเร จังหวัดตราด

* ผู้ประสานงานหลัก (Corresponding Author)
e-mail: nisira@hotmail.com

Abstract

This research aimed to study the process of the Chang Thun eco-museum's development and to develop a new eco-museum model for community-based tourism. Based on qualitative research methods such as participant observation, in-depth interviews and focus groups, the research found that the Chang Thun eco-museum model for community-based tourism differed from its predecessors in Europe and East Asia in the following dimensions: first, it emphasized the collection of 'ideas' (exhibitions of local wisdom) rather than those of 'materials' (historical artifacts or sites); second, it was the 'community' not the state agencies who was the major actor in the thorough process of eco-museum development and management; third, it highlighted the nexus between eco-museum and tourism in order to find the balance between the economic necessity of the community and the conservation objectives.

Keywords: Eco-Museum, Community-Based Tourism, Chong-Samre, Trat Province

บทนำ

ชุมชนตำบลบ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด เป็นกรณีศึกษาการนำนิเวศพิพิธภัณฑน์มาประยุกต์ใช้ในสังคมชนบทของไทย ซึ่งได้รับผลกระทบจากนโยบายพัฒนาเขตอุตสาหกรรม ความสำคัญของพื้นที่เป็นแหล่งมรดกนิเวศป่าต้นน้ำที่อยู่ติดกับแนวเทือกเขาบรรทัดซึ่งกั้นเขตแดนระหว่างประเทศไทยกับประเทศกัมพูชา ในอดีตมีความอุดมสมบูรณ์ทั้งทรัพยากรป่าไม้และสินทรัพย์ในดินโดยเฉพาะทับทิมสยามหรือ “พลอยแดงค่าล้ำหนึ่งในเอกลักษณ์ของจังหวัดตราด” พื้นที่ดังกล่าวมีคุณค่าต่อชีวิตและจิตวิญญาณของชาวชอง-ซัมเร ชนพื้นเมืองที่ตั้งถิ่นฐานมาแต่เดิม จนกระทั่งมีการพัฒนาอุตสาหกรรมพลอยในอำเภอบ่อไร่ หรือที่เรียกว่า “ยุคตื่นพลอย” ซึ่งเริ่มต้นประมาณ พ.ศ. 2511-2512 Tungkataepi (2016) กล่าวว่ามีคนต่างถิ่นทั้งชาวกูหล่า ชาวลาว ชาวเขมร ชาวไทยอีสานอพยพเข้ามาในพื้นที่เพื่อเสี่ยงโชคหาพลอยในช่วงแรกเป็นการขุดด้วยมือ แต่ต่อมามีการนำเข้าเครื่องจักรมาใช้ในกรรมวิธีที่เรียกว่า “การฉีดโลหะ” เป็นลักษณะการขุดหลุมลึกตามสายแร่และปล่อยดินตะกอนจากเหมืองลงสู่แหล่งน้ำ Chomchalao (2016) ได้กล่าวว่าการกระทำดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบด้านลบต่อการเปลี่ยนแปลงของระบบนิเวศและปัญหาสังคมเรื้อรังมาจนถึงปัจจุบัน ได้แก่ ปัญหาภัยแล้ง ปัญหาสุขภาพ ปัญหาพิษประจําถิ่น อันเกี่ยวเนื่องด้วยวัฒนธรรมประเพณีของชนพื้นเมืองถูกทำลายแทบจะสูญสิ้น ปัญหาช้างป่าที่ขาดแคลนแหล่งอาหารและบุกทำลายบ้านเรือนและที่ทำกินของราษฎรจนเป็นที่มาของชื่อตำบลบ้านช้างทูน

อุตสาหกรรมพลอยในอำเภอบ่อไร่ที่เคยเฟื่องฟูเริ่มซบเซาลงตั้งแต่ พ.ศ. 2537 เป็นต้นมา จังหวัดตราดได้ประกาศยุติการให้สัมปทานเหมืองพลอยแก่ภาคเอกชนเพราะไม่คุ้มทุนที่จะดำเนินการต่อไป Uyatung (2016) กล่าวว่า เกิดวิกฤตเศรษฐกิจภายในพื้นที่ โรงงานทำเครื่องประดับและตลาดซื้อขายพลอยต่างปิดกิจการลง คนต่างถิ่นเองก็อพยพครอบครัวกลับบ้านเกิดหรือหางานทำในถิ่นอื่น Prueangwet (2016) กล่าวว่า ชาวของ-ซัมเรพยายามแก้ปัญหาทางเศรษฐกิจด้วยการข้ามพรมแดนเขาบรรทัดเพื่อลักลอบทำเหมืองพลอยในเขตชายแดนฝั่งกัมพูชา โดยยอมจ่ายค่าคุ้มครองแก่เขมรแดง อย่างไรก็ตามการกระทำดังกล่าวส่งผลทำให้ผู้คนจำนวนมากต้องสูญเสียชีวิตจากไข้ป่าหรือต้องพิการเพราะเหยียบกับระเบิดขณะเดินป่า

จากอดีตที่อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด เคยเป็นศูนย์กลางการค้าอัญมณีของภาคตะวันออกกลับต้องตกอยู่ในสถานะเป็นพื้นที่ชายขอบซึ่งมีได้อยู่ในระบบรัฐอุปถัมภ์อีกต่อไป กล่าวคือ นอกจากภาครัฐไม่ได้ให้ความสำคัญที่จะเยียวยาฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและคุณภาพชีวิตของผู้ที่ได้รับผลกระทบจากภาคอุตสาหกรรมในทันทีทันใดแล้ว ยังเดินหน้าในนโยบายแสวงหาผลประโยชน์ต่อไปในพื้นที่อื่นๆ อาทิ นโยบายพัฒนาอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในพื้นที่ชุมชนเมืองและหมู่เกาะ และการผลักดันให้จังหวัดตราดก้าวสู่การเป็นเขตเศรษฐกิจพิเศษ เป็นต้น สอดคล้องกับที่ Janchai (2016) กล่าวถึง สภาพปัญหาเกี่ยวกับนโยบายพัฒนาการท่องเที่ยวของรัฐบาลไทยว่าขาดการส่งเสริมการมีส่วนร่วมระหว่างหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และคนในท้องถิ่นในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการท่องเที่ยวอย่างมีประสิทธิภาพส่งผลทำให้การนำนโยบายไปสู่ภาคปฏิบัติในระดับท้องถิ่นไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร ด้วยเหตุนี้ ชาวของ-ซัมเรผู้ตกเป็นเหยื่อนโยบายพัฒนาของรัฐสมัยใหม่ ต้องลุกขึ้นมาต่อสู้เพื่อสิทธิของชุมชนในการปกป้องรักษาพื้นที่ป่าชุมชน ปราบปรามการลักลอบนำปศุสัตว์เริ่มต้นของการก้าวสู่บริบทการเมืองเรื่องพื้นที่และความท้าทายของชาวของ-ซัมเรบ้านช้างทูนที่จะต้องหาทางแก้ไขปัญหาซึ่งชุมชนกำลังเผชิญอยู่แบบพึ่งพาตนเอง

นิเวศพิพิธภัณฑน์เป็นกระบวนการที่ค้นพิพิธภัณฑน์หลังสมัยใหม่ของฝรั่งเศสที่เปลี่ยนพิพิธภัณฑน์ให้มีบทบาทฟื้นฟูสังคม เศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ซึ่งได้รับผลกระทบจากการรุกรานของภาคอุตสาหกรรม (Duarte, 2012) สะท้อนให้เห็นถึงการเคลื่อนไหวทางสังคมที่ก้าวสู่ลัทธิหลังสมัยใหม่ (postmodernism) ซึ่งก่อตัวขึ้นนับจากทศวรรษ 1970 Tungcharoen (2003) กล่าวว่า แม้แต่นักประวัติศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ได้หันมาสนใจผลิตงานวิชาการที่แสดงออกทางความคิดที่ต่อต้านแบบแผนและแนวคิดเดกเช่นอดีต โดยให้ความสำคัญเรื่องความเสมอภาคของกลุ่มคนชายขอบ เช่น คนงาน เพศหญิง คนพิการ เป็นต้น เช่นเดียวกับแวดวงวิชาการพิพิธภัณฑน์ที่พยายามก้าวข้ามข้อจำกัดของพิพิธภัณฑน์หลายประการ ได้แก่ การนำเสนอคุณค่าของประวัติศาสตร์ที่สะท้อนจากศิลปะที่อยู่บนสถาปัตยกรรมแทนโบราณวัตถุที่จัดแสดงในอาคารพิพิธภัณฑน์ การปฏิเสธประวัติศาสตร์ฉบับส่วนกลาง การเปิดโอกาสให้เจ้าของวัฒนธรรมหรือคนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการจัดการเรียนรู้เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกในการเป็นเจ้าของมรดกท้องถิ่น รวมทั้งสิทธิความเท่าเทียมทางเพศในการมีส่วนร่วมออกแบบและจัดแสดงนิทรรศการ (Boylan, 1992) นิเวศพิพิธภัณฑน์ จึงถูกมองว่าเป็นเครื่องมือการเมืองทางวัฒนธรรมซึ่งสนับสนุนการมีส่วนร่วม

ร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย โดยเฉพาะ “ชุมชน” เพื่อพยายามลดการผูกขาดความรู้และอำนาจที่จำกัดอยู่กับรัฐ-ชาติให้ลดลง เน้นกระบวนการทางวัฒนธรรมเพื่อปลูกจิตสำนึกการเป็นเจ้าของมรดกท้องถิ่น และเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สะสม “ความคิด” มากกว่า “วัตถุ” (Sumalee, 2007)

การบัญญัติคำว่า Eco-museum ได้รับการยอมรับจากองค์การพิพิธภัณฑ์นานาชาติ (ICOM) เมื่อค.ศ. 1972 แต่ปัจจุบันยังไม่มีข้อกำหนดคำนิยามหรือรูปแบบที่ตายตัว จึงเป็นโอกาสให้นักวิชาการและชุมชนนักปฏิบัติ สามารถนำนิเวศพิพิธภัณฑ์ไปบูรณาการกับสาขาวิชาต่างๆ เพื่อแก้ไขปัญหาที่แตกต่างกันตามบริบทสังคมแต่ละพื้นที่ (Davis, 2011) กระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์ ประกอบด้วยปัจจัย 3 ประการ ได้แก่ พิพิธภัณฑ์ (M: Museum) มรดกท้องถิ่น (H: Heritage) และการมีส่วนร่วม (P: Participation) ของท้องถิ่นในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อม วิถีชีวิต และการผลิตแบบดั้งเดิม ในส่วนบทบาทของพิพิธภัณฑ์ใหม่นี้นอกจากเป็นที่เก็บบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์ฉบับประชาชนแล้ว ยังมีลักษณะการจัดกิจกรรมกลางแจ้งโดยให้ผู้ชมได้ลงมือปฏิบัติเสมือนเจ้าของวัฒนธรรมเพื่อเรียนรู้ภูมิปัญญาการใช้ชีวิตแบบพึ่งพาธรรมชาติ หรือเรียกว่า “พิพิธภัณฑ์ที่ไร้ฝาผนัง” ซึ่งมีการจัดกิจกรรมและนิทรรศการที่ไม่จำกัดพื้นที่และเวลา (Giebelhusen, 2006)

การนำเอาแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์ซึ่งก่อรูปในโลกตะวันตกไปใช้ในเอเชียตะวันออก ไม่สามารถดำเนินการตามตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ของตะวันตกได้ทั้งหมด เพราะมีบริบททางสังคมและนโยบายพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่แตกต่างกัน อาทิ Yi (2013) กล่าวถึง รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ของจีนถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองของรัฐบาลคอมมิวนิสต์เพื่อปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมือง Eun (2013) กล่าวถึง รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ในเกาหลีใต้ที่สถาปนาโบราณสถานหรือสิ่งก่อสร้างที่สะท้อนประวัติศาสตร์ยุคอาณานิคมอันนำไปสู่เป้าหมายในการเยียวยาจิตใจและพัฒนาคุณภาพชีวิตพลเมืองในปัจจุบันมากกว่าการอนุรักษ์ความดั้งเดิม นอกจากนี้ Shin (2006) กล่าวถึง รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ในญี่ปุ่นว่ามีแนวคิดกระจายอำนาจให้ภาคเอกชนมีบทบาทนำในการพัฒนาการท่องเที่ยวโดยใช้โรงงานเป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อเชื่อมโยงศูนย์กลางเครือข่ายสังคมท้องถิ่น เป็นต้น

ในกรณีของไทยได้เคยมีการทดลองใช้แนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์เช่นเดียวกัน แต่มีแนวคิดการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑ์แบบโรงเรียนเป็นศูนย์กลาง มีเป้าหมายเพื่อการอนุรักษ์ป่าชายเลนที่ถูกห้อมล้อมด้วยสังคมเมืองอุตสาหกรรมในอำเภอบางปะกง จังหวัดฉะเชิงเทรา ก่อตั้งโดยสมาคมศิษย์เก่าโรงเรียนบางปะกงบวรวิทยายน เมื่อพ.ศ. 2542 ภายใต้การสนับสนุนจากศูนย์ภูมิภาคว่าด้วยโบราณคดีและวิจิตรศิลป์ ภายใต้องค์การรัฐมนตรีศึกษาเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (SEMEO SPAFA : Region Centre for Archaeology and Fine Arts) (Chareonwongsa, 2007) แต่ต้องเผชิญกับปัญหาหลายประการที่สำคัญคือขาดความต่อเนื่อง เพราะต้องพึ่งพางบประมาณจากภาครัฐ และการขาดการเชื่อมโยงเครือข่ายเศรษฐกิจท้องถิ่น

ภายใต้ความตระหนักในข้อจำกัดโดยเฉพาะการนำแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์ไปใช้กับบริบทที่ไม่ใช่ตะวันตก งานวิจัยนี้พยายามนำเสนอแนวทางเพื่ออุดช่องว่างดังกล่าวผ่านแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน (Eco-museum Model for Community-based Tourism) แนวคิดนี้อยู่บน

หลักการที่สำคัญ 3 ประการได้แก่ ประการแรก การให้ชุมชนเป็นตัวแสดงหลักในการขับเคลื่อน แนวทางการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑ์ ทั้งในการกำหนดขอบเขตของแ่งมุมทางนิเวศที่ต้องการอนุรักษ์หรือต่อยอดเพื่อให้เกิดความยั่งยืนในระยะยาว และเพื่อให้นิเวศพิพิธภัณฑ์ตอบสนองต่อปัญหาของชุมชนอย่างแท้จริง ประการที่สอง การให้ความสำคัญกับมิติด้านการท่องเที่ยวที่เชื่อมโยงกับนิเวศพิพิธภัณฑ์ หัวใจสำคัญของหลักการข้อนี้คือการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือนำมาซึ่งรายได้เข้าสู่ชุมชน และการใช้การท่องเที่ยวเพื่อสร้างความตระหนักในความสำคัญของการรักษาประเพณี วัฒนธรรม รวมทั้งอัตลักษณ์ดั้งเดิมผ่านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักท่องเที่ยว และประการสุดท้าย การใช้นิเวศพิพิธภัณฑ์เป็นตัวกลางในการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงในท้องที่ ทั้งกับสถาบันการศึกษา สถาบันทางเศรษฐกิจ และการบริหาร

ผู้วิจัยจึงได้นำนิเวศพิพิธภัณฑ์มาประยุกต์ใช้ เพื่อพัฒนาศักยภาพชุมชนที่ขาดโอกาสเข้าถึงนโยบายส่งเสริมการท่องเที่ยวจากภาครัฐให้มีบทบาทนำในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม สิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลเพื่อประโยชน์ของคนรุ่นต่อไป รวมทั้งการสร้างภูมิคุ้มกันชุมชนจากผลกระทบของการท่องเที่ยวในอนาคต ผลการศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน: กรณีศึกษาชุมชนตำบลบ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราดนอกจากรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับกลุ่มชาติพันธุ์ของ-ซัมเรที่ได้ผ่านการเผชิญกับผลกระทบจากภาคอุตสาหกรรมแล้ว ยังรวมถึงมิติการเมืองเรื่องพื้นที่กับสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการทรัพยากรนิเวศในท้องถิ่น สิทธิเสรีภาพในการใช้ชีวิตที่ไม่อยู่ภายใต้นโยบายเมืองอนุรักษ์และการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือขับเคลื่อนการพัฒนาตามแนวทางที่ชุมชนกำหนด ทั้งนี้กระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์ของชาวของ-ซัมเร บ้านช้างทูน อาจนำไปสู่การพัฒนาพิพิธภัณฑ์รูปแบบใหม่ซึ่งชุมชนอื่นสามารถนำรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูนไปศึกษาและประยุกต์ใช้ต่อไป

วัตถุประสงค์

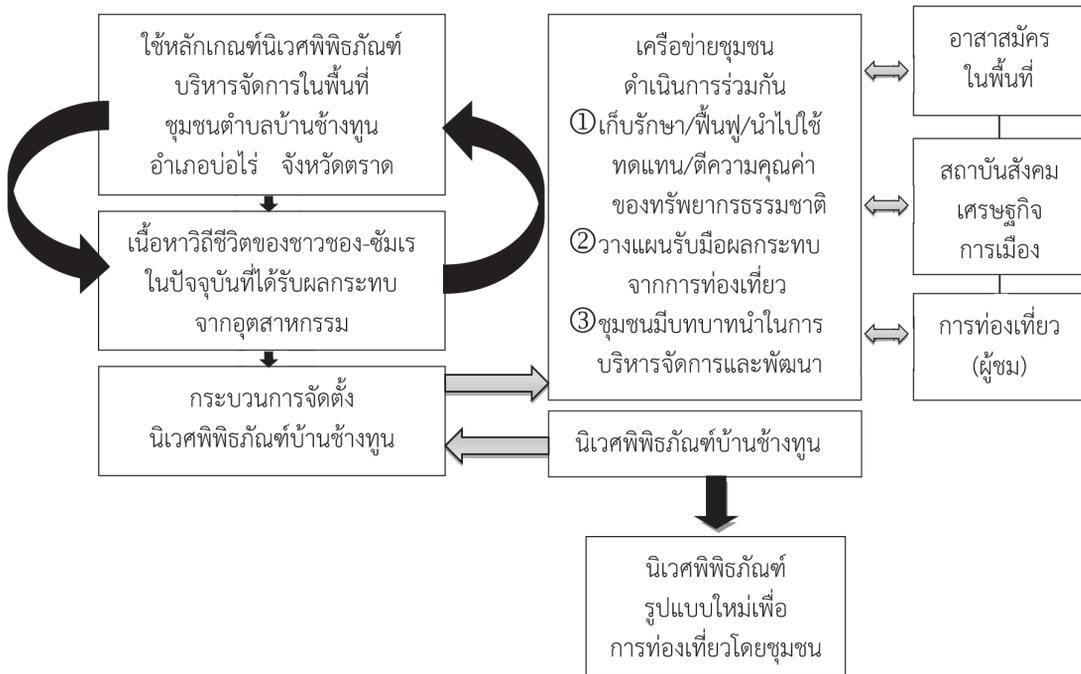
1. เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด
2. เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ใหม่เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน

กรอบแนวคิด

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษากระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน และการนำผลปฏิบัติการของชุมชนมาสังเคราะห์เป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ต้นแบบใหม่เพื่อพัฒนาชุมชนบ้านช้างทูน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ให้มีบทบาทนำในการแก้ไขปัญหาและพัฒนาการท่องเที่ยวแบบพึ่งพาตนเอง โดยประเด็นที่ต้องการศึกษา ได้แก่

1. การรับรู้สภาพปัญหาในพื้นที่ซึ่งทำให้คนในชุมชนและกลุ่มอาสาสมัครชาวของ-ซัมเรเกิดแรงจูงใจให้เข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน

2. การเชื่อมโยงนิเวศพิพิธภัณฑท์กับเครือข่ายสังคมท้องถิ่นเพื่อแก้ไขปัญหาและพัฒนาท่องเที่ยวโดยชุมชน
3. การสร้างการรับรู้เกี่ยวกับคุณค่าของมรดกนิเวศในท้องถิ่น และการปลูกฝังพฤติกรรมกรรมการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบแก่สังคม

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ ชาวชุมชนตำบลบ้านช้างทุน 6 หมู่บ้าน องค์การบริหารส่วนตำบลบ้านช้างทุน โรงเรียนวัดช้างทุน การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) อำเภอบ่อไร่ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) สำนักงานท่องเที่ยวและกีฬาจังหวัดตราด ผู้ประกอบการ และบุคลากรในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวในจังหวัดตราด โรงงานไม้หอมกฤษณา สื่อมวลชนในจังหวัดตราด

กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ชาวชอง-ซัมเรที่เป็นอาสาสมัครเข้าร่วมกระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างตุน จำนวน 12 คน กลุ่มนักเรียนโรงเรียนวัดช้างตุน จำนวน 12 คน รวมทั้งสิ้น 24 คน ใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง

2. การเก็บและรวบรวมข้อมูล

เครื่องมือในการเก็บและรวบรวมข้อมูลคือ การสัมภาษณ์และประชุมกลุ่มย่อย ผู้วิจัยได้มีการจดบันทึกภาคสนามจากการสังเกตเหตุการณ์และกิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในช่วงที่มีการดำเนินการวิจัย ข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์โดยใช้คำถามปลายเปิดเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานในชุมชนและคำถามเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑสถานบ้านช้างตุน

2.1 ข้อมูลพื้นฐานชุมชน ประกอบด้วย ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่ตำบลบ้านช้างตุนและข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มชาติพันธุ์ของ-ซัมเรที่อาศัยอยู่ใน 4 หมู่บ้าน ได้แก่ หมู่ 1 บ้านคลองขวาง หมู่ 2 บ้านช้างตุน หมู่ 4 บ้านหนองมาตร และหมู่ 5 บ้านหนองไม้หอม ซึ่งในการเก็บข้อมูลนั้นผู้วิจัยได้ลงพื้นที่เพื่อทำความรู้จักคุ้นเคยกับชุมชนและเก็บข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์และการสังเกตแบบมีส่วนร่วม โดยตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูล 2 รอบ คือ

รอบแรก ใช้วิธีการสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 12 คน ใช้วิธีการเลือกจากผู้มีเชื้อสายของ-ซัมเรในพื้นที่ที่เป็นอาสาสมัครเข้าร่วมโครงการโดยผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

รอบสอง จัดเวทีเยาวชนโดยขอความร่วมมือกับโรงเรียนวัดช้างตุน พาลูกหลานชาวชอง-ซัมเร จำนวน 12 คน เข้าร่วมการสัมภาษณ์กลุ่มครูภูมิปัญญาและผู้ปกครองของตนเอง เพื่อสืบค้นรากเหง้าและกระตุ้นความทรงจำเกี่ยวกับมรดกนิเวศในท้องถิ่นที่มีความสำคัญกับวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวชอง-ซัมเรบ้านช้างตุน ผู้วิจัยเก็บข้อมูลด้วยการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

2.2 ข้อมูลเกี่ยวกับกระบวนการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑสถานใช้วิธีการสัมภาษณ์แบบเจาะลึกและการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กลุ่มเป้าหมาย จำนวน 12 คน โดยคำถามที่ใช้ประกอบด้วยคำถามเกี่ยวกับบทบาทการมีส่วนร่วมของคนในท้องถิ่นในการกำหนดพื้นที่ทำกิจกรรม การจัดกิจกรรมเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น การบริหารจัดการทรัพยากรในพื้นที่ และการวางแผนรับมือจากผลกระทบของการท่องเที่ยวในการเก็บข้อมูลส่วนนี้ผู้วิจัยจะมุ่งเน้นสัมภาษณ์และเก็บข้อมูลจากการสังเกตแบบมีส่วนร่วม

3. การวิเคราะห์ข้อมูล

วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เกณฑ์การประเมินคุณสมบัตินิเวศพิพิธภัณฑสถาน หรือ MACDAB 21 ข้อ ซึ่งมีที่มาจากตัวอักษรสกุลของผู้คิดค้นทฤษฎีนิเวศพิพิธภัณฑสถาน 4 คน ได้แก่ Maurizio Maggi, Gerage Corsane, Davis Peter, Nunzia Borrelli มารวมกัน (Davis, 2011) โดยมีการกำหนดระดับคะแนนเพื่อประเมินผล ดังนี้

ตารางที่ 1 เกณฑ์การวิเคราะห์คุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑ

ระดับคะแนน	เกณฑ์การวิเคราะห์คุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑ
สอดคล้อง 1-13 ข้อ	ชุมชนมีลักษณะเป็นพิพิธภัณฑแบบเดิมมีใช้ในเวศพิพิธภัณฑ
สอดคล้อง 14-19 ข้อ	ชุมชนกำลังตื่นตัวเรื่องท้องถิ่น มีการแสวงหาเครือข่ายเชื่อมโยง แต่ขาดปัจจัยบางประการ มีโอกาสพัฒนาเป็นนิเวศพิพิธภัณฑที่สมบูรณ์แบบได้ในอนาคต
สอดคล้อง 20-21 ข้อ	ชุมชนมีศักยภาพเป็นนิเวศพิพิธภัณฑที่สมบูรณ์แบบ กล่าวคือ มีปัจจัยครบถ้วนทั้งมรดกนิเวศ มรดกวัฒนธรรม และมรดกอุตสาหกรรม

ตารางที่ 2 เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑ

ข้อ	เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑ
1	มีการบริหารจัดการแบบเชื่อมโยงเครือข่ายในท้องถิ่น
2	มีการทำประชาคมและได้รับความเห็นชอบจากผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอนุญาตให้สามารถดำเนินกิจการในพื้นที่ได้
3	มีการวางแผนเชื่อมโยงความร่วมมือระหว่างชุมชนกับหน่วยงานภายนอก อาทิ สถาบันการศึกษา หน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคธุรกิจ ฯลฯ
4	มีการบริหารจัดการเพื่อสงวนรักษาทรัพยากรในพื้นที่มากกว่านำมาใช้เพื่อผลิตเป็นสินค้าเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค
5	มีการส่งเสริมให้คนพิการ จิตกร นักดนตรี ศิลปินพื้นบ้าน และกลุ่มผู้ด้อยโอกาสได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรม
6	มีกลุ่มอาสาสมัครในชุมชนอุทิศตนทำงานเพื่อท้องถิ่นและมีความสัมพันธ์แบบพึ่งพาอาศัยกัน
7	มีอัตลักษณ์ท้องถิ่นและเป็นพื้นที่ที่มีคุณค่าต่อชีวิตและจิตวิญญาณ
8	มีการบูรณาการอัตลักษณ์ของท้องถิ่นที่หลากหลายได้อย่างเหมาะสม
9	มีการจัดแสดงนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ร่วมสมัยของคนในยุคปัจจุบันที่ยังคงใช้ชีวิตแบบเดิมอย่างต่อเนื่อง โดยไม่มีการแบ่งพื้นที่และช่วงเวลาของประวัติศาสตร์ท้องถิ่นเพื่อให้เห็นความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงเหมือนพิพิธภัณฑโดยทั่วไป

ตารางที่ 2 (ต่อ)

ข้อ	เกณฑ์การประเมินคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑ์
10	สถานที่ตั้งนิเวศพิพิธภัณฑ์ต้องเป็นศูนย์กลางท้องถิ่น โดยสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงตัวอาคารหรือสถานที่อื่นๆ ในท้องถิ่น
11	มีการส่งเสริมให้เกิดการสะสม อนุรักษ์ และสงวนรักษาทรัพยากรท้องถิ่นภายในชุมชน
12	มีความสนใจศึกษามรดกท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวมทั้งรูปธรรมและนามธรรม
13	มีการส่งเสริมให้เกิดการสงวนรักษาควบคู่กับการนำทรัพยากรมาใช้อย่างรู้คุณค่า
14	มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงทัศนคติเพื่ออนาคตที่ดีกว่า
15	มีการบันทึกเกี่ยวกับวิถีชีวิตของคนในอดีตและปัจจุบันที่มีการปฏิสัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม (รวมด้านชีวภาพ เศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม การเมือง)
16	มีการส่งเสริมให้นักวิชาการทั้งภายในและภายนอกเข้ามาศึกษาวิจัย
17	มีการบูรณาการวิชาการระหว่างศาสตร์หลากหลายสาขาในการพัฒนา
18	มีการศึกษาวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างนิเวศและวัฒนธรรมควบคู่กัน
19	มีความพยายามอธิบาย 3 คู่ความสัมพันธ์ระหว่างเทคนิค (ภูมิปัญญา) กับตนเอง นิเวศกับวัฒนธรรม และอดีตกับปัจจุบัน
20	มีการบริหารจัดการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม
21	มีการประสานผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ (รายได้จากการท่องเที่ยว) ภายในเครือข่ายท้องถิ่นแบบเป็นองค์รวม

ผลการประเมินตามเกณฑ์ดังกล่าวปรากฏในตารางที่ 2 ซึ่งจากตารางจะพบว่า การดำเนินการของนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช่างทูนสอดคล้องกับเกณฑ์ทั้งหมด 15 ข้อด้วยกัน แสดงให้เห็นว่าชุมชนกำลังตื่นตัวเรื่องท้องถิ่น มีการแสวงหาเครือข่ายเชื่อมโยง แต่ขาดปัจจัยบางประการซึ่งมีโอกาสพัฒนาเป็นนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่สมบูรณ์แบบได้ในอนาคต สำหรับปัจจัยที่ไม่สอดคล้องมี 6 ข้อ ได้แก่

ประการแรก (ข้อ 9) ไม่สามารถจัดแสดงนิทรรศการที่แข็งแรงสภาพแวดล้อมและวิถีชีวิตในอดีตได้ เพราะชาวบ้านช่างทูนต้องการสิทธิการใช้ชีวิตตามสมัยนิยมโดยไม่อยู่ภายใต้นโยบายเมืองท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์

ประการที่ 2 (ข้อ 10) ไม่สามารถจัดแสดงโบราณสถานเชื่อมโยงหลายพื้นที่ได้ เพราะวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างทำจากวัสดุจากธรรมชาติที่ย่อยสลายง่าย จึงต้องมุ่งเน้นการจัดแสดงมรดกวัฒนธรรมที่จับต้องไม่ได้เป็นหลัก กล่าวคือ จัดแสดงภูมิปัญญาการนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้ประโยชน์เพื่อแก้ไขปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่ควบคู่กับการจัดตั้งธนาคารต้นไม้แบบเชื่อมโยงเครือข่ายสังคมท้องถิ่น บ้าน วัด โรงเรียน โรงงาน เข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชนในการเก็บสะสมและวางแผนจัดระเบียบการนำฐานทรัพยากรมาใช้หมุนเวียน

ประการที่ 3 (ข้อ 15) ชุมชนไม่สามารถบันทึกเรื่องราวประวัติศาสตร์เป็นลายลักษณ์อักษรได้ เพราะเป็นสังคมมุขปาฐะและไม่ได้มีโอกาสเท่าเทียมด้านการศึกษา จึงควรที่จะเชื่อมโยงความร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในพื้นที่ในการจัดทำฐานข้อมูล

ประการที่ 4 (ข้อ 16) ยังไม่มีการส่งเสริมให้นักวิชาการภายในและภายนอกเข้ามาศึกษาวิจัย เพราะในจังหวัดตราดยังไม่มีมหาวิทยาลัยตั้งอยู่ในพื้นที่ จึงควรส่งเสริมให้คนในท้องถิ่นพัฒนาศักยภาพของตนเองให้เป็นนักวิจัยท้องถิ่น

ประการที่ 5 (ข้อ 17) ไม่มีการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการศาสตร์หลายสาขา เพราะชาวบ้านเป็นผู้จัดการเรียนรู้เพื่อแก้ไขปัญหาชุมชนจากรากฐานภูมิปัญญา โดยไม่ต้องพึ่งพานักวิชาการหรือผู้เชี่ยวชาญ ทั้งนี้ควรส่งเสริมให้มีการจัดแสดงองค์ความรู้ของเจ้าของวัฒนธรรมและปราชญ์ชาวบ้านในสาขาต่างๆ และให้ความสำคัญกับการใช้พื้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางแหล่งเรียนรู้คุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นระหว่างเด็กกับผู้ปกครองเพื่อให้เกิดกระบวนการสืบสานมรดกท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น และแก้ไขปัญหาการว่างงานของผู้สูงอายุ ซึ่งในส่วนนี้การศึกษาอนุกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัย (กศน.) น่าจะมีบทบาทสำคัญในการช่วยส่งเสริมชุมชนขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่มีพื้นฐาน

ประการสุดท้าย (ข้อ 19) ชาวบ้านข้างทุนไม่ยึดติดกับอดีตและเชื่อว่าประวัติศาสตร์ในอนาคตอยู่กับการกระทำในปัจจุบัน จึงควรมีการนำทุนนิเวศและวัฒนธรรมมาพัฒนาต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่ส่งเสริมการรับรู้อัตลักษณ์ของพื้นที่ และเชื่อมโยงเครือข่ายภายนอกเพื่อส่งเสริมด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์

จากผลปฏิบัติการของชุมชนตำบลบ้านช้างทุน อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด ผู้วิจัยได้พัฒนาต่อยอดเกณฑ์การวัดคุณสมบัติของนิเวศพิพิธภัณฑสถานของตะวันตก จากเดิม 21 ข้อ เพิ่มเป็น 27 ข้อ โดยมีการเปลี่ยนแนวคิดการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑสถานที่ชุมชนสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางปฏิบัติเพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน 6 ประการ ได้แก่

ประการแรก ตัวแสดงในการก่อตั้งนิเวศพิพิธภัณฑสถานโดยชุมชนต้องเริ่มจากการให้ความสำคัญกับบทบาทของอาสาสมัครในชุมชนที่ประกอบด้วยคน 3 วัย ได้แก่ เด็ก ผู้ปกครอง (วัยทำงาน) และผู้สูงอายุ เพื่อให้เกิดกระบวนการสืบสานมรดกท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น กลุ่มเด็กสามารถช่วยกลุ่มผู้สูงอายุในการเก็บข้อมูลจากมรดกปาฐะสู่การบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรได้ ในขณะที่กลุ่มผู้สูงอายุเกิดความภาคภูมิใจในการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญาแก่ลูกหลานและกล้าแสดงออกทางวัฒนธรรมต่อสาธารณะ นอกจากนี้การจัดกิจกรรมเวทีเยาวชนจะช่วยกระตุ้นทั้งเด็กและผู้ปกครองได้เรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่น บทบาทของโรงเรียนท้องถิ่นเป็นปัจจัยเสริมที่สามารถช่วยลดช่องว่างทางการศึกษา เช่น การสนับสนุนให้ใช้พื้นที่ชุมชนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ การส่งเสริมให้เด็กมีส่วนร่วมในพิธีกรรมเพื่อรับรู้คุณค่าของป่าชุมชน การจัดทำคู่มือขมนิเวศพิพิธภัณฑสถานสำหรับเด็กปฐมวัย การส่งเสริมให้เด็กนักเรียนได้เข้ามามีส่วนร่วมช่วยรักษารักษ์ชุมชนให้ความรู้แก่ผู้มาเยือน เป็นต้น

ประการที่ 2 มีการเชื่อมโยงความหลากหลายของอัตลักษณ์พื้นที่โดยแบ่งเขตตามภูมิศาสตร์สังคม ได้แก่ พื้นที่ในอาคาร พื้นที่กลางแจ้ง พื้นที่ควบคุมเฝ้าระวัง และพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ เป้าหมายการจัดการเรียนรู้ในแต่ละฐานกิจกรรมต้องเริ่มต้นจากความท้าทายในการกำหนดภารกิจเพื่อให้ผู้ชมได้ลงมือปฏิบัติและรับรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติที่นำมาใช้เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาที่ชุมชนกำลังเผชิญอยู่

ประการที่ 3 การบริหารจัดการการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่อย่างหมุนเวียน และคำนึงถึงขีดการรองรับโดยสร้างเครือข่ายธนาคารต้นไม้เชื่อมโยงพื้นที่ในบ้าน วัด โรงเรียน โรงงาน หน่วยงานราชการ และเอกชนในพื้นที่ ทั้งนี้ต้องเปิดโอกาสให้ผู้ชมหรือนักท่องเที่ยวเข้ามามีส่วนร่วมในการทดแทนฐานทรัพยากรที่นำออกไปใช้เพื่อปลูกฝังการท่องเที่ยวที่รับผิดชอบต่อสังคม

ประการที่ 4 มีการวางแผนรับมือ และป้องกันผลกระทบจากการเดินทางท่องเที่ยว ชุมชนได้กำหนดมิให้นักท่องเที่ยวนำรถยนต์ส่วนบุคคลเข้าไปยังพื้นที่ทำกิจกรรม เนื่องจากอาจส่งผลกระทบต่อความเสียหายในพื้นที่ทำการเกษตรของชาวบ้าน กลุ่มภักดิ์ซาร์กซ์ชุมชนจึงกำหนดพื้นที่ให้นักท่องเที่ยวนำรถยนต์มาจอดไว้ในบริเวณที่ชุมชนกำหนด ณ ลานหน้าศาลาประชาคม หมู่ที่ 5 และใช้บริการยานพาหนะนำเที่ยวที่ชุมชนจัดหามา นั่นคือรถซาเล้งฟ่วงซ่าง และรวมกลุ่มกันเป็น “กลุ่มซาเล้งเจอร์” ในที่นี้หากชุมชนอื่นนำไปปรับใช้อาจเป็นยานพาหนะอื่นๆที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ เช่น เกวียน รถราง เป็นต้น ซึ่งสามารถขนส่งนักท่องเที่ยวได้จำนวนมากแต่สร้างมลพิษน้อยกว่ารถยนต์ส่วนบุคคล

ประการที่ 5 มีการบริการที่คำนึงถึงการเลือกใช้วัสดุจากธรรมชาติที่ย่อยสลายง่ายหรือนำกลับมาใช้ใหม่ และมีการบริหารจัดการการใช้ฐานทรัพยากรธรรมชาติแบบหมุนเวียนตามฤดูกาล

ประการที่ 6 มีการนำทุนนิเวศไปพัฒนาต่อยอดเป็นสินค้าหรือกิจกรรมท่องเที่ยวเพื่อสร้างการรับรู้อัตลักษณ์ของพื้นที่และพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในปัจจุบัน เช่น แซมพูจากเถาซีแรด ซาซัมเร ยาดมสมุนไพรที่มอบภารกิจให้ผู้มาเยือนลองปฏิบัติ เป็นต้น

ผลการวิจัย

1. **วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษากระบวนการพัฒนานิเวศพิพิธภัณ์บ้านซ่างทูน** อำเภอบ่อไร่ จังหวัดตราด พบว่า แนวทางปฏิบัติการของกลุ่มตัวอย่างที่ขับเคลื่อนการพัฒนาตัวแบบนิเวศพิพิธภัณ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน 4 ขั้นตอน ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 เริ่มจากการสร้างเครือข่ายความร่วมมือของคนในพื้นที่ตำบลบ้านซ่างทูนที่จับกลุ่มอาสาสมัครเข้ามาดำเนินการในด้านต่างๆ ตามความถนัดและเชี่ยวชาญของแต่ละคน อาทิ กลุ่มภักดิ์ซาร์กซ์ชุมชน กลุ่มซาเล้งเจอร์ กลุ่มโฮมสเตย์ กลุ่มหมอลำบ้าน กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน เป็นต้น และเสนอความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัญหาสังคม วัฒนธรรม สิ่งแวดล้อมที่ตนเองกำลังเผชิญอยู่และวางแผนการทำงานร่วมกันระหว่างคน 3 วัย ได้แก่ เด็ก วัยทำงาน และผู้สูงอายุ

ขั้นตอนที่ 2 ชุมชนเป็นผู้กำหนดรูปแบบการจัดการเรียนรู้คุณค่าของทรัพยากรนิเวศ และการแก้ไขปัญหาตามที่ชุมชนต้องการในแต่ละพื้นที่ สิ่งทีนิเวศพิพิธภัณ์บ้านซ่างทูนได้พัฒนาแนวคิดต่อยอดจากตัวแบบในต่างประเทศคือ แนวคิดการใช้ผู้ชมมีบทบาทร่วมในกระบวนการพัฒนานิเวศพิพิธภัณ์บ้านซ่างทูน ผู้ชมต้องปฏิบัติการที่ชุมชนมอบหมายเพื่อเรียนรู้คุณค่าของมรดกท้องถิ่นควบคู่กับการใช้การท่องเที่ยวเป็นเครื่องมือช่วยชุมชนแก้ปัญหา 3 ด้าน คือ ปัญหาด้านนิเวศ ปัญหาวัฒนธรรม ปัญหาสังคม และวิธีการ

เชื่อมโยงนิเวศพิพิธภัณฑท์กับสังคมท้องถิ่นโดยจัดตั้ง “ธนาคารสีเขียว” ในพื้นที่ต่างๆเพื่อแบ่งเบาภาระชุมชนในการดูแลรักษาฐานทรัพยากรในพื้นที่ควบคู่กับการสร้างเครือข่ายธุรกิจท้องถิ่น โดยแบ่งพื้นที่ธนาคารสีเขียวออกเป็น 4 ส่วน ตามคุณค่าของมรดกนิเวศ ได้แก่ ธนาคารสีเขียวในบ้านหรือสถานการศึกษาเพื่อจัดเก็บพืชที่ใช้ในชีวิตประจำวัน ธนาคารสีเขียวในเขตพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์เพื่อจัดเก็บพืชที่ใช้ในพิธีกรรมซึ่งสามารถนำมาใช้เฉพาะช่วงเวลา ธนาคารสีเขียวในเขตควบคุมพิเศษเพื่อจัดเก็บพืชท้องถิ่นหายากหรือมีจำนวนจำกัดไม่สามารถปลูกทดแทนได้ และธนาคารสีเขียวในเขตเศรษฐกิจซึ่งเชื่อมโยงเครือข่ายกับโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่

ขั้นตอนสุดท้าย คือ การสร้างเครือข่ายกับภายนอกทั้งหน่วยงานภาครัฐ เอกชน และสื่อมวลชนในพื้นที่โดยมีนิเวศพิพิธภัณฑท์เป็นศูนย์กลาง ในการจัดเก็บข้อมูลองค์ความรู้ที่เป็นลายลักษณ์อักษรเกี่ยวกับมรดกนิเวศและมรดกภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมในพื้นที่ตำบลบ้านช้างทูน

โดยสรุปกระบวนการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑท์บ้านช้างทูนในภาพรวมการทำความเข้าใจสภาพปัญหา และความท้าทายของชุมชนผ่านความทรงจำและการตระหนักร่วมกันของชุมชนบ้านช้างทูน สะท้อนให้เห็นนัยยะบางประการที่มีต่อการศึกษานิเวศพิพิธภัณฑท์ ได้แก่ ประการแรก บริบทของบ้านช้างทูนเป็นกรณีที่มีลักษณะเฉพาะของกลุ่มชาติพันธุ์ย่อยที่ประสบปัญหาการรุกเข้ามาของอุตสาหกรรม และส่งผลตามมาทำให้ระบบนิเวศทางสิ่งแวดล้อม สังคม และวัฒนธรรมของชุมชนเปลี่ยนแปลงไปอย่างมาก ลักษณะเช่นนี้ค่อนข้างแตกต่างจากบริบทของนิเวศพิพิธภัณฑท์ในตะวันตกหรือกระทั่งนิเวศพิพิธภัณฑท์ในหลายประเทศในเอเชีย ประการที่สอง ภายใต้อิทธิพลการทำลายนันทนาการจากภายนอก แม้ว่าในด้านหนึ่งจะสะท้อนภาพของชุมชนในฐานะของผู้ถูกกระทำที่ไม่อาจต่อต้านได้ แต่ชุมชนได้แสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการดิ้นรนเพื่อต่อสู้กับสภาพปัญหาเหล่านี้ โดยอาศัยประโยชน์จากกระแสภายนอกคือด้านการท่องเที่ยวแนวใหม่

2. วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 เพื่อพัฒนาเป็นต้นแบบนิเวศพิพิธภัณฑท์ใหม่เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑท์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชนตำบลบ้านช้างทูน อำเภอป่าไร่ จังหวัดตราด มีการบูรณาการแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑท์กับการท่องเที่ยวแนวคิดใหม่ ซึ่งนอกจากส่งเสริมให้ชุมชนมีศักยภาพของตนเองในการพัฒนาการท่องเที่ยวจากรากฐานภูมิปัญญาท้องถิ่นแล้ว ยังเปลี่ยนบทบาทของนักท่องเที่ยวให้เกิดจิตสำนึกในการท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบต่อสังคม และสร้างคุณค่าให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวจากประสบการณ์ที่ได้ลงมือปฏิบัติในกิจกรรมจิตอาสาเพื่อช่วยเหลือสังคม ซึ่งทำให้รูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑท์บ้านช้างทูนมีอัตลักษณ์ต่างจากนิเวศพิพิธภัณฑท์ในต่างประเทศ ดังนี้

ประการแรก ด้านเป้าหมายของนิเวศพิพิธภัณฑท์ ต้นแบบนิเวศพิพิธภัณฑท์ในต่างประเทศมักเริ่มต้นจากเป้าหมายการฟื้นฟูอัตลักษณ์ท้องถิ่น เพื่อแสดงให้เห็นถึงคุณค่าทางประวัติศาสตร์เหมือนต้นแบบยุโรป เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจท้องถิ่นจากการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทำให้เน้นปัจจัย “ความดั้งเดิม” ในขณะที่นิเวศพิพิธภัณฑท์ในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้นำ “ทรัพยากรวัฒนธรรม” หรือ “ผลผลิตทางการเกษตร” มาพัฒนาต่อยอดด้วยเทคโนโลยีการผลิตสินค้า หรืออุตสาหกรรมท่องเที่ยวบริการเพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค แต่เป้าหมายของนิเวศพิพิธภัณฑท์บ้านช้างทูนมุ่งเน้นการสร้างคุณค่าให้นิเวศพิพิธภัณฑท์

เป็นที่พึ่งพาของคนในสังคมปัจจุบันผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวเชิงบำเพ็ญประโยชน์ และสร้างเสริมประสบการณ์ การเรียนรู้การนำเอานิเวศภูมิปัญญามาใช้ในการปรับตัว เพื่อใช้ชีวิตบนฐานคิดเศรษฐกิจพอเพียง

ประการที่ 2 ด้านพัฒนาการแนวคิดเกี่ยวกับค่านิยมของนิเวศพิพิธภัณฑ์ ชาวบ้านข้างตุนให้คุณค่าหรือความหมายของนิเวศพิพิธภัณฑ์ว่าเปรียบเสมือน “ธนาคารสีเขียว” โดยชุมชนมีบทบาทนำในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรธรรมชาติและแลกเปลี่ยนในพื้นที่ แนวคิดดังกล่าวสะท้อนมุมมองที่จำกัดเฉพาะปัจจัยภายในชุมชน แต่ยังคงละเลยตัวแสดงภายนอกหรือผู้ชมที่อาจส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมและวิถีท้องถิ่น โดยสรุปรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างตุนได้อุดช่องว่างของตัวแบบฝรั่งเศส กล่าวคือ ให้ความสำคัญกับสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการฐานทรัพยากรในพื้นที่ โดยเพิ่มบทบาทของผู้ชมให้เข้ามาเป็นตัวแสดงใหม่ที่มีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาในนิเวศพิพิธภัณฑ์ผ่านกิจกรรมท่องเที่ยวอย่างรับผิดชอบ แก่สังคมด้วยการช่วยกันเก็บสะสม แลกเปลี่ยน และทดแทนฐานทรัพยากรธรรมชาติที่นำออกไปใช้ให้กลับคืนสู่แหล่งกำเนิด

ประการที่ 3 ด้านการเชื่อมโยงนิเวศพิพิธภัณฑ์กับสังคมท้องถิ่น ตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างตุนมีแนวคิดการเชื่อมโยงนิเวศพิพิธภัณฑ์กับสังคมท้องถิ่นตามตัวแบบฝรั่งเศสที่กำหนดให้นิเวศพิพิธภัณฑ์เป็นศูนย์กลางเครือข่ายที่เป็น “หุ้นส่วน” ทางธุรกิจ แต่หุ้นส่วนในที่นี้มิได้หมายถึงการส่งฐานทรัพยากรที่เป็นวัตถุดิบไปให้โรงงานเพื่อผลิตสินค้าเหมือนตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ของญี่ปุ่น แต่บ้านข้างตุนตีความว่าเป็น “แนวร่วม” ในการทำกิจกรรม “ธนาคารสีเขียว” หรือธนาคารต้นไม้ เพื่อกระจายอำนาจการบริหารจัดการฐานทรัพยากรมิให้ตกเป็นภาระของชุมชนฝ่ายเดียว ทั้งนี้มีการจัดประเภทของฐานทรัพยากรธรรมชาติตามคุณค่าการนำไปใช้เพื่อให้เห็นความหลากหลายทางชีวภาพในพื้นที่อื่นๆ อาทิ บ้าน วัด โรงเรียน โรงงาน สถานที่ราชการ ได้แบ่งหน้าที่ดูแลรักษาและขยายพันธุ์เก็บสะสมไว้เพื่อจำหน่ายให้นักท่องเที่ยวที่มาร่วมทำกิจกรรมในนิเวศพิพิธภัณฑ์นำมาปลูกทดแทนกลับคืนสู่ธนาคารสีเขียว ซึ่งมีการหมุนเวียนการใช้ฐานทรัพยากรตามโปรแกรมจัดการเรียนรู้ที่ชุมชนกำหนด

ประการที่ 4 ด้านคุณค่าของนิเวศพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่น ตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างตุนสามารถตอบโจทย์การเป็นพิพิธภัณฑ์ที่สามารถเป็นที่พึ่งพาของคนในปัจจุบันได้ เพราะเป้าหมายของนิเวศพิพิธภัณฑ์เกิดจากความต้องการของชุมชนที่อยากฟื้นฟูสภาพแวดล้อมและแก้ไขปัญหาคูณภาพชีวิตของชาวบ้านข้างตุน รวมทั้งสร้างภูมิคุ้มกันให้ชุมชนสามารถรับมือกับผลกระทบจากการท่องเที่ยว การสร้างเครือข่ายธนาคารสีเขียวในพื้นที่โดยรอบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างตุนทำให้ทุกภาคส่วนในสังคมท้องถิ่นรวมทั้งนักท่องเที่ยวต่างรับรู้ถึงคุณค่าของนิเวศภูมิปัญญาที่ช่วยให้ชุมชนปรับตัวรับมือกับปัญหามูลฐานคิดพึ่งพาตนเองและได้มาซึ่งสิทธิชุมชนในการบริหารจัดการการใช้ฐานทรัพยากรอย่างรู้คุณค่าควบคู่กับการสร้างจิตสำนึกร่วมในการดูแลรักษามรดกท้องถิ่น โดยไม่นำปัจจัยเรื่องเศรษฐกิจหรือวัฒนธรรมเป็นตัวตั้งเพื่อกอบโกยรายได้จากการท่องเที่ยวหรือการเมืองทางวัฒนธรรม ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ชาวบ้านข้างตุนมีความเข้มแข็งและมีอำนาจต่อรองกับปัจจัยภายนอก

ประการสุดท้าย ด้านบทบาทของตัวแสดงที่ขับเคลื่อนการพัฒนา ตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูนเน้นการทำงานร่วมกันของคนสามวัยโดยไม่ได้แบ่งแยกกว่าเป็นนักวิชาการ คนในท้องถิ่น หรือนักท่องเที่ยว แต่ในที่นี้หมายถึงทุกภาคส่วน ซึ่งรวมถึงกลุ่มผู้ด้อยโอกาส อาทิ คนพิการสามารถมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้ด้วยการลงมือปฏิบัติและการมีส่วนร่วมในกิจกรรมธนาคารสีเขียว เพื่อช่วยกันสงวนรักษาฐานทรัพยากรส่วนรวม ในที่นี้เน้นกระบวนการถ่ายทอดนิเวศภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น และการนำคุณค่าของทุนนิเวศและภูมิปัญญามาพัฒนาต่อยอดเป็นกิจกรรมท่องเที่ยวที่แก้ไขปัญหาสังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อมในพื้นที่

อภิปรายผล

จากการศึกษาพบว่า นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูนมีทั้งแง่มุมที่สอดคล้องและแตกต่างจากแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์ในต่างประเทศ ในส่วนของความสอดคล้องนิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูนได้อาศัยแก่นแนวคิดของนิเวศพิพิธภัณฑ์นั่นคือ การบูรณาการทุกภาคส่วนในพื้นที่ในการเก็บรักษามรดกท้องถิ่นทั้งที่เป็นรูปธรรมและนามธรรม แต่สิ่งที่แตกต่างจากแนวคิดนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่มีมาก่อนหน้าคือคุณลักษณะของมรดกทางนิเวศที่ชุมชนนี้แตกต่างจากกรณีอื่นๆ ทั้งมรดกทางนิเวศสิ่งแวดล้อมและมรดกนิเวศวัฒนธรรมที่มีความเชื่อมโยงสอดคล้องประสานกัน อีกทั้งยังผ่านประสบการณ์ความท้าทายทางนิเวศที่เกือบจะทำให้มรดกเหล่านี้สูญสลายไป ขณะเดียวกันดังที่ Janchai (2016) ชี้ให้เห็นว่าความท้าทายในการจัดการแหล่งท่องเที่ยวในบริบทของไทยคือการขาดการประสานร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐจากส่วนกลางและท้องถิ่น ยิ่งสร้างอุปสรรคในการขับเคลื่อนนิเวศพิพิธภัณฑ์อย่างมาก ด้วยเหตุนี้ทำให้แนวทางการพัฒนานิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูนจึงมีลักษณะของการ “อาสาสมัคร” ที่การริเริ่มและการดำเนินการมาจากคนในชุมชนเป็นหลัก ต่างจากแนวคิดในต่างประเทศที่หน่วยงานภาครัฐทั้งส่วนกลางและในพื้นที่มีบทบาทสำคัญ

สำหรับการนำผลการปฏิบัติการของชุมชนตำบลบ้านช้างทูน อำเภอป่าไร่ จังหวัดตราด มาสังเคราะห์เป็นรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์เพื่อการท่องเที่ยวโดยชุมชน พบว่า นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูนค่อนข้างมุ่งเน้นดุลยภาพระหว่างการอนุรักษ์กับการพัฒนามากกว่าที่จะมุ่งเน้นด้านใดด้านหนึ่งโดยละเอียดอีกด้านหนึ่ง ในแง่หนึ่งการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติดูจะส่งผลพลอยได้ในด้านการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเกษตร ขณะเดียวกันการสนับสนุนการท่องเที่ยวดำเนินไปภายใต้ขอบเขตและหลักเกณฑ์ที่ชุมชนกำหนดทำให้ไม่ให้เกิดการใช้ทรัพยากรในชุมชนอย่างเกินขีดจำกัด และไม่ได้ส่งผลให้ชุมชนต้องปรับเปลี่ยนวิถีชีวิต วัฒนธรรม และความเป็นอยู่เพื่อตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคมากนัก ในทางกลับกันการที่ชุมชนวางบทบาทให้นักท่องเที่ยวจากการเป็น “ผู้รับบริการ” ไปสู่การเป็น “ผู้ให้บริการ” แก่สังคม โดยต้องปฏิบัติตามภารกิจตามที่ได้รับมอบหมายเพื่อเป็นแนวร่วมช่วยคนในชุมชนแก้ไขปัญหาในพื้นที่ ทำให้ชุมชนไม่ถูกกดทับด้วยนโยบายท่องเที่ยวเมืองอนุรักษ์เหมือนตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ของฝรั่งเศส ในแง่นี้นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูนจึงมีลักษณะของ “นิเวศพิพิธภัณฑ์โดยชุมชน” อย่างแท้จริง และสามารถเป็นตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์ทางเลือกให้กับพื้นที่ต่างๆ ได้

ทั้งนี้การนำตัวแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์โดยชุมชนที่พัฒนาขึ้นจากกรณีบ้านช้างทูนไปปฏิบัติในชุมชนอื่นๆ แม้ว่าแต่ละชุมชนจะมีคุณลักษณะพื้นฐานทางนิเวศสังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม รวมทั้งความเป็นมาทางประวัติศาสตร์ และลักษณะของความท้าทายที่ชุมชนต้องเผชิญที่แตกต่างกัน ซึ่งจะส่งผลตามมาต่อจุดมุ่งเน้นเชิงนิเวศ แนวทางการบริหารจัดการ และจุดขายด้านเนื้อหาการท่องเที่ยวที่แตกต่างกัน แต่หลักการสำคัญที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้เป็นการทั่วไปคือ การสร้างความสมดุลระหว่างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ และการอนุรักษ์ รวมทั้งการให้บทบาทสำคัญกับชุมชนในการบริหารจัดการนิเวศพิพิธภัณฑ์

ข้อเสนอแนะ

1. ข้อจำกัดของงานชิ้นนี้อยู่บนฐานของกรณีศึกษาเดียวซึ่งแม้ว่าจะทำให้เห็นภาพในเชิงลึกของกระบวนการขับเคลื่อนในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งสามารถสะท้อนให้เห็นถึงข้อจำกัดบางประการของทฤษฎีนิเวศพิพิธภัณฑ์ที่มีอยู่โดยเฉพาะในโลกรวิชาการตะวันตก แต่ในอนาคตควรมีการศึกษาในพื้นที่อื่นซึ่งอาจเป็นชุมชนใน “สังคมเมือง” หรือ “ชุมชนเขตชายแดน” ที่ได้รับผลกระทบจากภาคอุตสาหกรรมหรือชุมชนที่มีปัญหาในพื้นที่แตกต่างกันออกไป เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการเปิดแง่มุมใหม่ๆ ของนิเวศพิพิธภัณฑ์ซึ่งในจังหวัดตราดสามารถนำรูปแบบนิเวศพิพิธภัณฑ์จากการวิจัยนี้ไปใช้ได้เกือบทุกชุมชน เนื่องจากได้รับผลกระทบเป็นลูกโซ่จากการพัฒนาอุตสาหกรรมพลอยในอำเภอบ่อไร่
2. ในการวิจัยครั้งต่อไปควรศึกษาการเปลี่ยนแปลงในนิเวศพิพิธภัณฑ์อย่างต่อเนื่องไม่ว่าจะแง่มุมหรือแง่ลบเพื่อให้ได้แง่มุมเชิงทฤษฎีใหม่ๆ รวมถึงเงื่อนไขบางประการที่ส่งผลต่อการดำเนินการของนิเวศพิพิธภัณฑ์

References

- ดีดี อุยะตุง. *ภัณฑารักษ์นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน*. (สัมภาษณ์), 5 มกราคม 2559.
- ณรงค์ฤทธิ์ สุมาลี. (2550). *วาทกรรมพิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นในสังคมไทย: กรณีศึกษาพิพิธภัณฑ์ในภาคอีสาน*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- นภาพร จันทร์ฉาย. (2559). ประสิทธิภาพการพัฒนาการท่องเที่ยวจากนโยบายภาครัฐสู่การปฏิบัติในระดับท้องถิ่น กรณีศึกษา อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์. *วารสารวิจัยมสส สาขามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์*, 12(2), 191-212.
- วิรุณ ตั้งเจริญ. (2546). *สุนทรียศาสตร์เพื่อชีวิต*. กรุงเทพฯ: อีแอนด์ไอเคิวเพรส.
- ยิ้ม โฉมเฉลา. *ภัณฑารักษ์นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน*. (สัมภาษณ์), 5 มกราคม 2559.
- สมชาย เป็รื่องเวช. *ภัณฑารักษ์นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านช้างทูน*. (สัมภาษณ์), 5 มกราคม 2559.

- สำเนา ตุ๊กตะเทพี. *ภัณฑารักษ์นิเวศพิพิธภัณฑ์บ้านข้างทูน*. (สัมภาษณ์), 5 มกราคม 2559.
- Boylan, P. (1992). Eco-Museums and the New Museology—Some Definitions. *Museum Journal*, 92, 29.
- Chareonwongsa, P. (2007). The Bangpakong Mangrove Eco-museum Project. In *Making Mangrove Eco-museum*. SEMEO SPAFA. Bangkok: Amarin Press.
- Davis, P. (2011). *Ecomuseums: A Sense of Place*. (2nd ed.). London: Continuum.
- Duarte, A. (2012). Eco-museum: One of the Many Components of the New Museology. *Proceedings of the 1st International Conference on “Eco-museums, Community Museum and Living Communities”*, Seixal, Portugal.
- Eun, Sok-Bae. (2013). *Eco-museum Project for Sustainable Rural Development*. Seoul: Bookkorea Press.
- Giebelhusen, M. (2006). The Architecture is the Museum. In *New Museum Theory and Practice: An Introduction*. Janet Marstine, (ed.), Oxford: Blackwell.
- Shin, H. (2006). A Study on the Peculiarities by Themes of Ecomuseums in Europe. *Hankuk Nongchon Konchuk Hakhway Nonmunjib*, 8(2), 8-11.
- Yi, S. (2013). *The Model of Chinese Eco-museum: Benchmarking, Evaluation and Comparison with Australian Open-Air Museums*(Doctoral dissertation). Deakin University, Melbourne.

Translated Thai References

- Chomchalao, Y. *Eco-museum of Changthun Curator*. (Interview), January 5, 2016. (in Thai)
- Janchai, N. (2016). Efficiency of Tourism Development from Government Policy to Practice. Case Study: Hua Hin, Thailand. *SDU research Journal Humanities and Social Sciences*, 12(2), 191-212. (in Thai)
- Prueangwet, S. *Eco-museum of Changthun Curator*. (Interview), January 5, 2016. (in Thai)
- Sumalee, N. (2007). *A Discourse on Local Community Museum in Thai Society: A Case Study on Museum in North-Eastern Region* (Master's thesis). Bangkok: Chulalongkorn University. (in Thai)

Tungcharoen, W. (2003). *Aesthetics for life*. Bangkok: E and IQ Press. (in Thai)

Tungkataepi, S. *Eco-museum of Changthun Curator*. (Interview), January 5, 2016. (in Thai)

Uyatung, T. *Eco-museum of Changthun Curator*. (Interview), January 5, 2016. (in Thai)

คณะผู้เขียน

นางสาวณิศรา กายราศ

โรงเรียนการท่องเที่ยวและการบริการ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

295 ถนนนครราชสีมา แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

e-mail: nisira@hotmail.com

รองศาสตราจารย์อำนาจ เย็นสบาย

วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

114 ถนนสุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10100

e-mail: amnard@swu.ac.th

ศาสตราจารย์ ดร.วิรุณ ตั้งเจริญ

คณะศิลปกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

114 ถนนสุขุมวิท 23 แขวงคลองเตยเหนือ เขตวัฒนา กรุงเทพมหานคร 10100

e-mail: wiroon@swu.ac.th

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ผดุง พรหมมูล

ศูนย์พัฒนาทุนมนุษย์ มหาวิทยาลัยสวนดุสิต

189 ถนนราชวิถี แขวงดุสิต เขตดุสิต กรุงเทพมหานคร 10300

e-mail: phadung@dusit.ac.th

